

JOAQUIM RIUS ULLDEMOLINS
SANDRA OBIOL FRANCÉS

Polítiques culturals: per a quina cultura i quin projecte de país?

El 24 de maig de 2015 es va obrir una nova etapa al País Valencià. El Partit Popular, que havia governat durant vint anys va perdre la majoria absoluta. El Partit Socialista del País Valencià (PSPV-PSOE) i Compromís, amb el suport des de fora del govern de Podem, van trigar a penes dues setmanes a signar un acord que permetia un canvi de govern a la Generalitat Valenciana. Aquest pacte fou materialitzat en un document programàtic que va prendre el nom del lloc on es signà: l'Acord del Botànic. En aquesta declaració d'intencions hi havia un element fonamental: el rescat de les persones. De fet aquest és el primer punt del programa pactat. Una fita lloable i necessària en un país on s'havia arribat a nivells esfereïdors de malestar social que amb poques xifres es fa palès: un 25,3% de la població en risc de pobresa —que s'incrementa fins un 29,6% entre els menors— i un 22,78% de taxa d'atur, que arriba al 48,3% si parlem dels menors de 25 anys.¹

Joaquim Rius Ulldemolins i Sandra Obiol Francés són professors del Departament de Sociologia i Antropologia Social de la Universitat de València

¹ Totes les dades esmentades tenen com a referència l'any 2015. Fonts: Enquesta de Condiicions de Vida. INE, consulta: 27-11-2017 (el risc de pobresa es defineix per situar-se sota el 60% de la mitjana dels ingressos per unitat de consum). Unicef (2016: 16). Enquesta de Població Activa. INE, consulta: 27-11-2017

En el seguit de propòsits que enumera l'Acord del Botànic² la cultura no apareix fins la pàgina cinc —d'un total de set— i ens diu: «Apostar per unes administracions compromeses amb la cultura valenciana i, especialment, en el paper del valencià», i és el darrer punt del tercer eix d'acció, «Governar per a les persones». I ja està. Ja no hi trobem cap altra referència a la cultura (més enllà del seu ús per acabar amb la violència de gènere). És cert que assolir els objectius marcats —acabar amb el malbaratament de recursos, canviar el model productiu, etc.— suposarien un canvi cultural important, si entenem la cultura de manera àmplia. Però no és menys cert que no semblava que la cultura fora un element cabdal per a la feina que es marcà l'actual govern només començar. En certa mesura, aquesta invisibilitat s'esmena en l'ampliació i reforçament de l'Acord del Botànic realitzat pels partits signants el gener de 2017.³ En aquest cas, a la pàgina novena hi surt, de nou sota l'epígraf de «Governar per a les persones», diverses propostes de caràcter cultural començant amb la reforma de la Llei del Consell Valencià de Cultura (punt 69). El lloc que ocupa la cultura en aquesta prioritització d'objectius del Govern valencià dona peu al nostre text.

Encetem aquest article amb el propòsit de situar una reflexió que considerem fonamental en l'actual posició del Govern valencià davant la gestió de la cultura del nostre país. Una reflexió que defensa la idea que la cultura ha de formar part de les accions que s'escometen per a millorar el benestar de les persones i les seues oportunitats vitals, presents i futures. No debades el principal principi que ha d'orientar la política cultural com a esfera legítima d'intervenció pública a la societat és el seu caràcter democratitzador, és a dir, la capacitat de redistribuir els béns culturals i simbòlics a tots els ciutadans i ciutadanes (Menger, 2011). L'esfera cultural es configurà al segle XIX com una esfera separada i controlada per les elits emergents, i des d'aleshores s'han produït diversos intents de difondre-la al conjunt de la població, el que ha fet que s'hi revelaren sovint els obstacles socials i la desigualtat de base en el domini dels recursos culturals que caracteritzen la societat de classes moderna (Bourdieu, 1991).

L'aparició de la cultura de masses a partir del segle XX difumina, però no destrueix, les fronteres entre nivells culturals, allunyant i dificultant l'accés a gran part de la població al patrimoni cultural i a la creació contemporània (Bourdieu, Darbel,

² <<http://www.dgtic.gva.es/documents/164158153/164158334/BOTANIC+AcordBotanicVal.pdf/c61134d0-716f-4c07-9dd0-c38ecd2e5c53>>

³ <<http://www.hisenda.gva.es/documents/164158153/164158334/AcordBotanic2017.pdf/0c4e012e-ca1e-4b17-b577-bff276262274>>

i Schnapper, 2003). Des de la «invenció» de la política cultural a mitjan segle XX els governs democràtics intenten difondre, amb més o menys èxit i coherència, la cultura a totes les capes socials però des d'una perspectiva paternalista (Dubois, 1999; Dubois, 2016). Alhora, intenten protegir les creadores i creadors de les pressions comercials dotant-los de recursos i espais de llibertat per a l'experimentació. Finalment, és a partir del darrer terç del segle XX que la política cultural s'orienta de manera progressiva cap a una major participació social en la concepció i gestió de la política cultural i en el reconeixement de la diversitat cultural (social i nacional) i del valor de la creativitat de tota la ciutadania com una font de riquesa social (Moulin, 1997).

Certament, en les darreres dècades les polítiques culturals han estat descobertes per les elits com a instrument per afavorir el desenvolupament econòmic i urbà i per extreure rendes i oportunitats de negoci (Harvey, 2005). La cultura en aquest context ha guanyat centralitat política i urbana, però ha perdut autonomia i ha generat efectes no desitjats per a la majoria, com ara: l'elitització urbana, la segregació social, l'especulació, etc. (Rius-Ulldemolins, i Sánchez, 2015). Entenem que cal rescatar la política cultural d'aquestes instrumentalitzacions i tornar a posar els interessos de la ciutadania i les estratègies a llarg termini al centre de la política cultural. Si els principals objectius de la política cultural han de ser la democratització de la cultura i el reconeixement de la diversitat cultural, els instruments han d'estar alineats amb aquests objectius, i s'han de prioritzar aquelles actuacions i equipaments que poden oferir una capacitat de compliment major i més eficient. La qüestió que ens plantejem en aquest article és, en primer lloc, si al País Valencià ens hem estat acostant a aquest objectiu dels governs i institucions valencianes i, en segon lloc, si les accions de política cultural del nou govern autonòmic estan ben enfocades per avançar en aquesta direcció d'una major democratització cultural. A continuació analitzarem d'on partim, les etapes de la política cultural al país i els elements estructurals que expliquen la pesada herència i hipoteca de l'etapa del Partit Popular (PP) de la bombolla, els grans esdeveniments i infraestructures fallides. Avançarem fixant el que ens sembla que són els principals condicionants del sistema de la política cultural del País Valencià, que són l'infrafinançament, l'absència d'articulació i l'escàs impacte social d'aquesta política pública, una situació que com veurem intenta pal·liar el pla estratègic del govern del Botànic, el *Fem cultura*. Finalment, acabarem explorant el potencial de la cultura com a eina de cohesió social i remarcarem els que, des del nostre punt de vista constitueixen els principals reptes pendents del país: la governança, la transversalitat i la participació activa en la definició i la gestió de la política cultural.

CULTURA, POLÍTICA I PODER AL PAÍS VALENCIÀ: LA CARA FOSCA DE LA POLÍTICA CULTURAL

La política cultural al País Valencià es desenvolupa en el marc de l'Estat autonòmic a partir dels anys vuitanta en paral·lel a un procés de terciarització de l'economia i de convergència amb la Unió Europea i de la importància creixent que pren per als municipis la cultura en aquest marc (Rius-Ulldemolins, i Martínez Illa, 2016). Per tant, el desenvolupament de la política cultural al País Valencià cal posar-lo en relació amb les etapes polítiques de desenvolupament territorial i turístic (Hernández, i Torres Pérez, 2013). En aquest sentit, d'ençà que la política cultural sorgeix a finals dels anys setanta i es consolida com a nova àrea de gestió pública als anys noranta, ha experimentat tres etapes principals:

- 1) Una primera etapa correspondria al projecte modernitzador il·lustrat regionalista de caràcter mediterrani (1979-1991), coincident amb el govern autonòmic del Partit Socialista del País Valencià. En aquesta època es van inaugurar alguns equipaments destacats com ara l'Institut Valencià d'Art Modern-IVAM. Així mateix es va apostar per una política cultural que pretenia fer del País Valencià un referent cultural de la Mediterrània, que permetia construir una nova marca cultural que trencava la grisor del franquisme, construïa ponts amb el sud des d'una perspectiva progressista i multicultural i teixia complicitats amb l'arc mediterrani (i per tant amb Catalunya i les Illes Balears) tot evitant entrar en les batalles culturals sobre la identitat territorial del país (Hernández i Martí, Albert, Gómez Nicolau, i Requena, 2014). Aquesta estratègia s'articulava a través d'esdeveniments i projectes d'abast mitjà, però caracteritzats per una voluntat de modernitat, potenciació de l'alta cultura i l'art contemporani.
- 2) Posteriorment hi hagué una segona i curta etapa, caracteritzada per un projecte modernitzador il·lustrat regional de vocació europeïsta (1995-2000), dirigida bàsicament des del PP, acabat d'arribar al govern autonòmic en coalició amb Unió Valenciana, en què es va apostar per una política cultural que conciliara l'orgull de ser valencians —via recuperació i exaltació del patrimoni cultural— amb certa projecció exterior, lligada al projecte en marxa de construcció cultural europea.
- 3) No obstant això, el model de projecció europeïsta, va ser rebutjat en nom d'un projecte més ambiciós de projecció externa, que pretenia «col·locar» València al mapa mundial. Així que, a partir del 2000, el govern autonòmic del Partit Popular va optar per una reelaboració cosmopolita de la imatge del país en «marca global», és a dir, en un actiu potencialment rendible des de la

perspectiva neoliberal (Hernández i Martí, 2013). A l'adoptar el regionalisme empenedor sense base real, aquesta estratègia va generar diversos organismes culturals *ad hoc* sense planificació, control ni arrelament a la cultura del país o bé va pertorbar les institucions culturals que ja funcionaven de la etapa anterior, com l'IVAM (Rius-Ulldemolins, Flor Moreno, i Hernández, 2017).

Es va iniciar així l'etapa del que podríem denominar com a política cultural globalitzadora (1995-2011) que podem dividir en dues subetapes: *a) La bombolla cosmopolita*: Al principi tant la Generalitat com alguns ajuntaments varen posar l'èmfasi en els grans esdeveniments culturals, les ofertes d'oci i esportives i en dar-rer lloc les infraestructures orientades a les indústries culturals (com és el cas de la Ciutat de la Llum). *b) L'enfonsament i els elefants blancs fora de control*: alguns autors han qualificat aquesta fase com el «model Calatrava» assenyalant la combinació de cultura, desenvolupament urbanístic i econòmic (Boix, Raussell, i Abeledo, 2017). No obstant, creiem que si res caracteritza aquest model és el balafiament i la manca de sostenibilitat (Rius-Ulldemolins, Hernández, i Torres, 2016). Arran de l'impacte de la crisi econòmica desencadenada el 2008, s'han implementat polítiques públiques de retallades a partir de 2011, especialment visibles a la ciutat de València. En molt poc temps s'ha enfonsat el model dominant de grans projectes, deixant la política cultural de la ciutat —i del país— en una situació de descomposició galopant (Hernández i Martí, Albert, Gómez Nicolau, Requena, 2014). Alhora els escàndols de balafiament de fons públics i gestió patrimonialitzadora en benefici propi a les principals institucions culturals com el Palau de les Arts⁴ i l'Institut

⁴ Així mateix, des del 2015 s'han destapat diversos casos de corrupció que han afectat greument la institució. El més important és el que afecta la intendent Helga Scmidt, ja que ha estat acusada de dissoldre el departament de patrocini de la Fundació Palau de les Arts i crear l'empresa Patrocini de les Arts, SA, per a gestionar els patrocinis i emportar-se per aquesta gestió una comissió il·legal que es calcula en 508.000 euros l'any durant el mandat de la intendent. Aquesta empresa privada se suposava que incrementaria la recaptació de mecenatge, però en realitat va ser al contrari, va disminuir. Per això la intendent, amb el concurs dels socis de l'empresa —destacats membres de la classe alta valenciana— va contractar amb aquesta empresa una retransmissió d'òperes al carrer per 472.000 euros, que en realitat només va costar 143.000, i se'n quedaren el benefici a l'empresa (Ballester, 2016). És a dir, sota el discurs de la democratització de la cultura va desenvolupar un pla per cobrir el fracàs del discurs liberal de mecenatge de la cultura i continuar espoliant els recursos públics. Malgrat que la Generalitat Valenciana coneixia en part els fets des de 2013, no va ser fins a l'anomenat Informe Diògenes, arran d'una denúncia anònima provinent de la pròpia organització, que es va començar a investigar aquesta pràctica corrupta (Nieto, 2015). Finalment, l'escàndol públic de la policia entrant al Palau al gener de 2015, juntament amb l'expedient de regulació d'ocu-

Valencià d'Art Modern⁵ en la darrera etapa del govern del Partit Popular, han deixat una pesada herència de deutes i han devaluat el prestigi de les institucions culturals, de la política cultural i de la ciutat en general (Rius-Ulldemolins, Flor Moreno, i Hernández, 2017). Finalment, el que aquestes pràctiques revelen és la pervivència d'un model autoritari i clientelar de relacions entre el sector públic i el sector privat que han permès el balafament de recursos, la creació de silencis còmplices i la pèrdua, en definitiva, de talent i d'oportunitats de desenvolupament cultural de base que han enfonsat la indústria cultural i deixat el consum cultural en nivells molt minsos, en comparació amb zones més desenvolupades de l'Estat espanyol o de la resta d'Europa.

EL SISTEMA DE LA POLÍTICA CULTURAL AL PAÍS VALENCIÀ: INFRAFINANÇAMENT, DESARTICULACIÓ I DÈFICIT D'IMPACTE SOCIAL

En termes generals, a més, el sistema de la política cultural valenciana és un sistema molt desarticulat, en el qual l'Administració general de l'Estat (AGE) «ni està ni se l'espera» en termes d'acció pròpia o de finançament del sector cultural, i la Generalitat té un pes molt relatiu. I per contra, els municipis carreguen amb el pes del suport a la cultura i les diputacions ocupen una posició relativament forta encara que no compten amb competències culturals. Una menció especial mereix l'abandó, reiteradament denunciat pels responsables polítics, de l'Administració general de l'Estat que si comptem les transferències a les institucions culturals (IVAM i Palau, principalment) suma només un 0,2% del finançament públic total del País Valencià, quan en un sistema lògic de distribució basat en paràmetres poblacionals i de rellevància cultural s'hauria d'acostar al 10% —el percentatge de la població que representa el País Valencià respecte del total de l'Estat espanyol— dels 98 milions

pació al personal, la dimissió del director d'orquestra Zubin Metha el 2014, la caiguda de la coberta principal i la imatge de les bastides d'obra durant més d'un any (del 2013 al 2015) —en un edifici acabadet d'estrenar— han acabat per deteriorar la imatge i el prestigi del teatre de l'òpera deu anys després de ser obert (Amón, 2015)

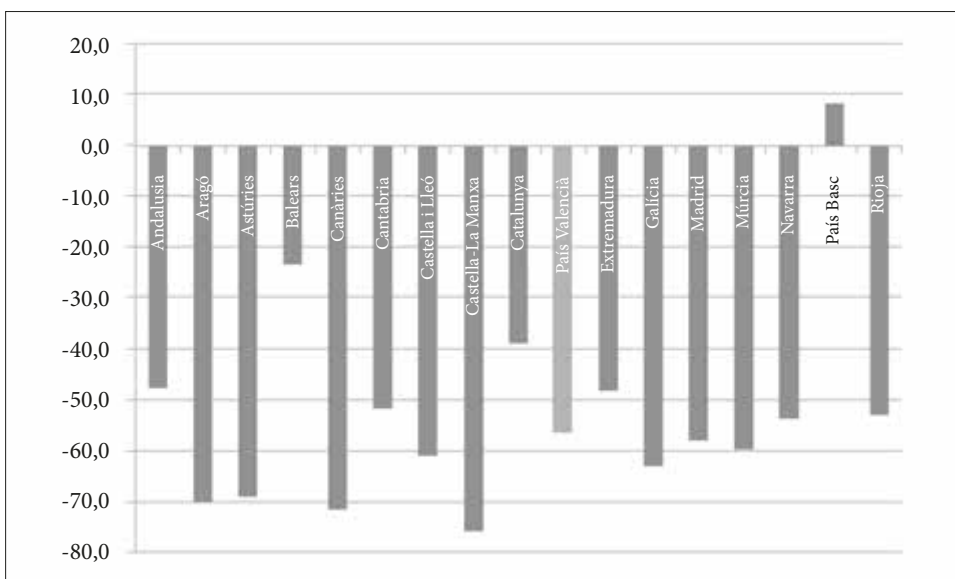
⁵ La llista de males pràctiques de gestió i de corrupció entre 2009 i 2013 revelades per la Intervenció de la Generalitat i investigades per la fiscalia inclouen la despesa no autoritzada en viatges (137.000 euros), la contractació de comissaris designats discrecionalment per la directora sense acord de la comissió artística (809.000 euros) o d'experts externs sense justificació (3,4 milions d'euros) i contractes de serveis adjudicats sense concurs com les publicacions de l'IVAM per 2,4 milions d'euros (Generalitat Valenciana, 2015). Encara que potser una de les majors irregularitats rau en l'adquisició d'obres d'art: la directora va comprar obra durant el mandat al marge del criteri de la comissió assessora de la institució cultural i contra l'opinió del conseller de Cultura

d'euros que el Ministeri d'Educació i Cultura distribueix entre museus i institucions d'arts escèniques públiques (Ministeri d'Economia i Hisenda, 2014). En la pràctica, el 2014 només en va transferir 0,5 milions d'euros, és a dir, que podem calcular en 9,2 milions d'euros el dèficit fiscal cultural (els diners que deixen de rebre les institucions culturals valencianes) només en aquest exercici pressupostari.

La política cultural a l'Estat espanyol havia conegut una etapa fortament expansiva entre els anys 2000 i 2008 que, en la despesa, s'acostava per primera vegada a la mitjana europea. No obstant això, a partir del 2009 s'inicia un període de contracció de la despesa que arriba a nivells inusitats que aboquen —juntament amb la baixada del consum privat i la pujada d'impostos— el sector cultural a una tempesta perfecta. El País Valencià és de les zones més afectades per la crisi amb una retallada superior al 50%.

GRÀFIC 1

Evolució percentual de la despesa de les Comunitats Autònomes (2008-2014)

Font: Ministeri d'Educació i Cultura. CulturBase (2016).

L'evolució de la despesa cultural al País Valencià des del 2005 mostra un creixement al final del cicle expansiu de la bombolla, entre 2007 i 2009 i, posteriorment, una caiguda prolongada de cinc anys d'hivern cultural que ha fet disminuir dramàticament la despesa de 199 milions d'euros el 2009 a 77 el 2015. Certament, aquesta

xifra ha començat a recuperar-se a partir del canvi del 2015 fins arribar als 119 milions d'euros, sense però recuperar els nivells de despesa anteriors a la crisi i les retallades (Ministeri d'Educació i Cultura. CulturBase, 2007-2014 i Pressupostos de la Generalitat Valenciana, 2015-2017).

Potser resulta més senzill evidenciar aquestes decisions en política cultural si ho exemplifiquem en un dels serveis culturals bàsics: les biblioteques. Les biblioteques d'un país constitueixen el primer esglaó de l'accés a la cultura i, de fet, són l'equipament més distribuït a nivell territorial. En alguns models de política cultural, com és el cas dels països nòrdics, les biblioteques són enteses com a centres culturals en el sentit ampli on es pot llegir, evidentment, però també hi ha àrees d'exposició, de jocs infantils, fins i tot una gran presència de contingut multimèdia, incloent-hi videojocs, que les converteixen així en veritables centres articuladors de la vida ciutadana.

I quina és la situació al País Valencià? Les dades disponibles mostren en mitjana una realitat força desoladora: les biblioteques del País Valencià tenen menys de la meitat de superfície respecte a les de Catalunya o la Comunitat de Madrid: 319 m² front a 818 m² i 742 m² respectivament (Ministeri d'Educació, Cultura i Esport, 2017). Aquesta sensació de desolació està reforçada per les dades sobre la despesa corrent per habitant: 6,52 euros front als 9,88 euros de la Comunitat de Madrid i els 13,53 euros de Catalunya.

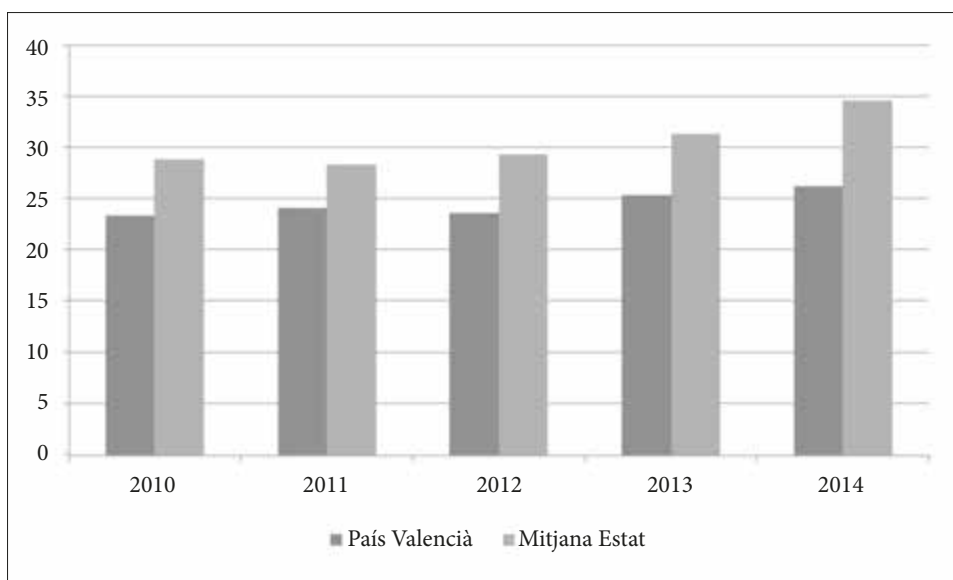
D'altra banda, les dades de població inscrita, ens assenyalen clarament que l'accés a la cultura al País Valencià és netament inferior al de la mitjana de l'Estat i, el que és més greu, que aquestes diferències no es redueixen sinó que s'amplien durant el període que va del 2010 al 2014. Alhora, si les comparem amb la mitjana de les comunitats amb major nombre d'inscrits a les biblioteques (Astúries amb un 52% i Catalunya amb un 48%) veiem que la mitjana valenciana és gairebé un 50% inferior, una xifra que reflecteix l'abast de la diferència. Aquests resultats però, no són sinó la conseqüència d'una política d'abandó públic que es mostra al gràfic 2 en què, malgrat que durant molts anys varen créixer les despeses culturals, la inversió en cultura de base, les biblioteques, es va reduir i s'ha continuat reduint en termes nominals i reals durant els darrers disset anys.

En definitiva, l'estat de les biblioteques i l'absència d'una política de foment dels centres culturals és l'altra cara de la política de foment de bombolles culturals dels anteriors governs i de les realitzacions adreçades al *branding cultural* elitista, i és l'herència real i tangible a curt i mitjà termini que deixa aquesta política amb uns efectes sobre el consum cultural de la població ben visibles. Les dades són clares, segons el baròmetre d'hàbits de lectura i compra de llibres elaborat per la Federació de Gremios de Editores de España amb dades de l'any 2012, el País Valencià es troba

lluny de ser un dels territoris més lectors, amb un 56,8% quan la mitjana estatal se situa en un 59,1% i la xifra de la Comunitat de Madrid (la més lectora segons aquestes dades) en el 71,3%. A més a més som a la cua de les comunitats autònomes amb llengua pròpia que fan ús d'aquesta per a la lectura (un 3,8% llegia habitualment en valencià el 2010) i la compra de llibres (un 2% el 2011).⁶ Per contrarrestar aquesta realitat l'actual govern de la Generalitat ha promogut el Pla Valencià de Foment del Llibre i la Lectura que sota l'eslògan «llegim, llegim, llegim» pretén promoure la lectura, però també la indústria del llibre a les nostres contrades. Amb el pas de temps podrem comprovar si se n'han assolit els objectius, però certament, la política cultural valenciana ha encetat una nova etapa el 2015. En aquesta nova etapa, una de les actuacions més destacades ha estat l'elaboració d'un pla estratègic de cultura, a partir d'un ampli procés de participació del sector cultural.

GRÀFIC 2

Percentatge de població inscrita a les biblioteques al País Valencià i mitjana de l'Estat espanyol (2010-2014)

Font: Ministeri d'Educació i Cultura (2017).

⁶ Dades extretes del Pla Valencià de Foment del Llibre i la Lectura (2015-2020) elaborat per la Fundació pel Llibre i la Lectura (FULL) a instàncies de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport de la Generalitat Valenciana

FES CULTURA: UN DOCUMENT DE BONES INTENCIONS

Un altre dels reptes de la política cultural és la manca d'articulació a nivell territorial, la concentració de la despesa a la capital (Martínez Tormo) i l'absència de xarxes d'equipaments de proximitat, d'arts escèniques, musicals o arts visuals que articulen culturalment el país. Sens dubte es tracta d'un problema detectat en altres comunitats autònomes que han intentat desplegar, com ha sigut el nostre cas, una política cultural ambiciosa i autocentrada (Rius Ulldemolins, Rodríguez Morató i Martínez Illa, 2012; Zallo, 2011), però és un objectiu que la política cultural dels diversos governs autonòmics anteriors mai van entomar, deixant desenvolupar una política cultural de «regnes de taifes» o de «trinxeres» sense articulació territorial ni sectorial (Hernàndez i Martí, Albert, Gómez Nicolau, i Requena, 2014). Un element excessivament freqüent al País Valencià en la gestió dels afers dels seus ciutadans (Novell i Sorribes, 2017).

Per aquesta raó la proposta d'elaboració d'un pla estratègic va ser un bon signe de canvi per posar remei a la situació d'absència de governança cultural en el mandat iniciat el 2015 sota la responsabilitat de Vicent Marzà a la Conselleria d'Educació i Cultura. Aquest pla havia de fer front a una pesada hipoteca en forma de projectes fallits i elefants blancs culturals, així com unes estructures de gestió cultural escassament modernitzades i adaptades als nous reptes de la política cultural, reptes que aquest pla es proposava delimitar i encarar. En el projecte Fes Cultura⁷ varen participar 156 persones vinculades als sectors culturals i també va articular la participació per internet. Per contra, a diferència d'altres plans com ara el de la Comunitat de Madrid, no es varen articular sessions públiques i obertes de participació ciutadana, segurament per no allargar el procés i poder-lo presentar immediatament, el març de 2016.

Dirigit per un equip d'economistes de la cultura, el pla abraça la perspectiva de la ciutat creativa i combina un fort relativisme cultural (tot és cultura i adopta una exaltació de la creativitat) amb una orientació emprenedora i economicista (la cultura com a palanca per al desenvolupament econòmic), malgrat que es tracta d'una orientació que ha estat criticada i descartada en altres plans estratègics per la seua orientació excessivament instrumentalitzadora de la cultura (Rius-Ulldemolins, i Sánchez, 2015). Aquesta orientació es pot veure clarament plasmada en els indicadors d'avaluació del pla (que prefiguren els objectius principals) en els quals d'un total de nou propòsits, sis fan referència a objectius enunciats i avaluats en termes

⁷ Projecte «Fes Cultura. Pla Estratègic Cultural Valencià 2016-2020». Recuperat a: <<http://www.ceice.gva.es/va/fes-cultura>>

econòmics (valor afegit, PIB, creació de llocs de treball) i la resta es basen en indicadors quantitius purament, deixant de banda les avaluacions de retorn social (i, no cal dir-ho, valor cultural) del pla, tot i que haurien de ser objectius fonamentals de tota política cultural (Subirats, Barbieri, Partal, 2010).

El pla també enuncia la territorialització, integració i descentralització de les dinàmiques culturals, amb l'elaboració d'un pla de cultura de proximitat i per a la territorialització dels espais i equipaments per a la innovació, la creativitat i la cultura que s'ha de desenvolupar entre 2018-2025. Al mateix temps és lloable que el pla estratègic reconega la necessitat de trobar nous models de cooperació i governança de les polítiques culturals. Malgrat les bones voluntats, aquestes metes no es varen recollir en els objectius principals del pla fet públic (i per tant prioritzat per la Conselleria) que se centra en accions pròpies de la Conselleria, i, per tant, si mes no de moment, renuncia al rol d'articulador de les polítiques culturals valencianes que li atorga l'article 49 de l'Estatut d'Autonomia.

EL POTENCIAL DE LA CULTURA COM A EINA DE COHESIÓ SOCIAL

I ELS REPTES PENDENTS: GOVERNANÇA, TRANSVERSALITAT I PARTICIPACIÓ ACTIVA

La governança s'ha d'entendre com un bon govern, un govern complex que uneix el sector públic en els seus diversos nivells i agències i engloba també els agents del sector privat i el tercer sector per tal d'aconseguir governar i resoldre problemes socials complexos (com els reptes de la política cultural) que una sola administració no aconseguiria afrontar amb garanties d'èxit (Bonet, 2011; Rius-Ulldemolins, 2015).

Per entendre la veritable potencialitat de la governança cultural cal canviar alhora el paradigma des d'on analitzem i conceptualitzem la cultura (Rius-Ulldemolins, 2005). Cal abandonar les visions restrictives de la cultura, que es fixen només en l'alta cultura o bé les visions economicistes que observen els sectors culturals com un sector econòmic que pot ser instrumentalitzat. Per contra, cal considerar la cultura com un fràgil ecosistema en el qual es produeix una cooperació entre agents per aconseguir crear les condicions per tal que es puguem desenvolupar els processos de creació, intermediació i recepció cultural. Per tant, l'espai social i institucional de la política cultural s'ha de concebre com un espai de relacions entre diversos sectors (administracions públiques, sector cultural privat —lucratiu i tercer sector— i ciutadania) i de les diverses relacions d'intercanvi d'informació, influència, dependència i finançament. A l'encreuament d'aquests tres àmbits s'ha de situar la gestió cultural entesa com a governança del sistema cultural local, entenent que la generació de valor per part de la política cultural s'ha d'incardinar en aquest esquema relacional. Un valor que ha de combinar el valor públic (el valor que crea la política per a la ciutadania), el valor cultural (el valor intrínsec de la cultura creada profesio-

nalment, de forma amateur o a casa, l'anomenada DIY –*Do It Yourself*–) i el valor de crear un bé comú o espai social en què tothom puga gaudir d'un oci i un aprenentatge compartits (Willis, 1990). D'altra banda, a tot Europa i a l'Estat espanyol estan sortint iniciatives basades en moviments socials que s'adrecen o donen lloc a iniciatives culturals d'alt valor creatiu i ciutadà. Es tracta de les fàbriques de la creació que s'articulen d'una manera flexible amb les institucions culturals per tal de buscar un encreuament fecund entre la cultura com a eina d'integració i l'apoderament comunitari i el valor d'experimentació i crítica que pot vehicular la cultura entesa com a sector. En aquest sentit, la política cultural valenciana té el repte d'acollir i donar resposta a totes aquestes dimensions de la cultura en espais públics o autogestionats.

Ens manca també una perspectiva de país de la qual tan orfes hem estat al País Valencià durant dècades i que ha ens ha deixat com a resultat un territori molt poc conegut i, per suposat, molt poc cohesionat. Amb una gestió de les nostres elits polítiques i econòmiques, també culturals, a la cerca del benefici individual, com a molt local, i a curt termini (Novell i Sorribes, 2017). En aquest sentit, la cultura pot jugar un paper clau en aquesta fita cohesionadora de país, no debades ha estat la base del país amagat o invisible del qual parlen els autors i que hem pogut comprovar, per exemple, amb la música en valencià i la seua incipient estructuració al voltant del col·lectiu Ovidi Montllor,⁸ però sobretot sobre la base de les associacions culturals dels diferents municipis i comarques valencianes.

Al capdavant, hi ha molta feina a fer en l'objectiu de rescatar les persones. I no els hi manca raó als signants de l'Acord del Botànic que sustenta el Govern valencià, però potser sí els hi manca la sensibilitat de considerar que la cultura pot funcionar com a eina bàsica d'aquest salvament. No debades la política social cerca proveir de benestar les persones a través de la implementació de diferents accions, per tant, hem de prendre en consideració la capacitat de la política social (i de la seua manca) per incidir negativament en les necessitats que pretenen pal·liar, àdhuc crear-ne d'altres noves, és a dir, la seua capacitat d'incidència en l'estructura social. La cultura ací pot actuar com una acció més d'aquest proveïment de benestar i el cas de la xarxa valenciana de biblioteques en constitueix un paradigma. En un territori amb índexs de lectura molt baixos comptem amb una despesa ínfima en el que pot constituir-hi un accés fonamental i sobretot una eina de democratització. Pensem, doncs, que cal una reflexió al voltant de la manca d'una política cultural entesa com un bé social de la ciutadania, com un element essencial per al benestar dels valencians i valencianes. ☺

| ⁸ Us remetem ací a l'article de Pau Alabajos inclòs en aquest mateix número de la revista

BIBLIOGRAFIA

- AMÓN, R. (2015): «Renacer en el Palau de les Arts», *El País*, 12-10-2015.
- BALLESTER, L. (2016): «La Policia creu que les Arts va cobrir pèrdues de l'empresa de Schmidt amb òperes», *Levante-EMV*, 08-05-2016, p. 47.
- BOIX, R.; P. RAUSSELL i R. ABELEDO (2017): «The Calatrava model: reflections on resilience and urban plasticity», *European Planning Studies*, 25(1), pp. 29-47.
- BOURDIEU, P. (1991): *La distinción: criterios y bases sociales del gusto*, Madrid, Taurus.
- BOURDIEU, P.; A. DARBEL i D. SCHNAPPER (2003): *El amor al arte: los museos europeos y su público*, Barcelona, Paidós.
- DUBOIS, V. (1999): *La politique culturelle. Genèse d'une catégorie d'intervention publique*, París, Belin.
- (2016): «The 'French model' and its 'crisi': ambitions, ambiguities and challenges of cultural policy», *Debats. Journal on Culture, Power and Society, Annual Review*, 1, pp. 81-97.
- FUNDACIÓ PEL LLIBRE I LA LECTURA (FULL) (2015): Pla Valencià de Foment del Llibre i la Lectura (2015-2020). Recuperat a: <http://www.llibresvalencians.com/Pla-Valenciu-de-Foment-de-la-Lectura_va_2_192_0.html>
- GENERALITAT VALENCIANA (2015): *Compte general Generalitat Valenciana 2014. Palau de les Arts Reina Sofia. Fundació de la Comunitat Valenciana. Informe de la Auditoria Operativa. Ejercicio 2014*, València, Generalitat Valenciana.
- GENERALITAT VALENCIANA. CONSELLERIA D'EDUCACIÓ, INVESTIGACIÓ, CULTURA I ESPORT (2016): Fes Cultura. Pla Estratègic Cultural Valencià 2016-2020. Recuperat a: <<http://www.ceice.gva.es/va/fes-cultura>>.
- HARVEY, D. (2005): «El arte de la renta: la globalización y la mercantilización de la cultura», a D. Harvey i N. Smith (eds.), *Capital financiero, propiedad inmobiliaria y cultura*, Barcelona, Museu d'Art Contemporani de Barcelona, pp. 29-58.
- HERNÀNDEZ I MARTÍ, G. (2013): «Glocalugares: espacios singulares de la glocalización. El caso de Valencia», *Kamchatka: Revista de Análisis Cultural*, 2, pp. 13-36.
- HERNÀNDEZ, G. i F. TORRES PÉREZ (2013): «El impacto de la Valencia glocalizada en el Centro Histórico popular», a J. Cucó i Giner (ed.): *La ciudad pervertida. Una mirada sobre la Valencia global*, Barcelona, Antrophos, pp. 19-40.
- HERNÀNDEZ I MARTÍ, G.; M. ALBERT, E. GÓMEZ NICOLAU i M. REQUENA (2014): *La cultura como trinchera. La política cultural en el País Valenciano (1975-2013)*, València, Universitat de València.
- MARTÍNEZ TORMO, J. (2009): «La inversión de la Comunitat Valenciana en el sector cultural. Una aproximación al análisis de los presupuestos públicos en el ámbito de la cultura», *Congreso internacional sobre la plusvalía económica de la cultura, València* (novembre de 2009), pp. 1-14.

- MENGER, P. (2011): «Les politiques culturelles. Modeles et évolutions», a P. Poirrier (ed.), *Pour une histoire des politiques culturelles dans le monde (1945-2011)*, París, La Documentation française, pp. 465-479.
- MINISTERIO DE ECONOMÍA Y HACIENDA (2014): *Presupuestos generales del Estado 2014. Ministerio de Cultura*, Madrid, Ministerio de Economía y Hacienda.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN, CULTURA Y DEPORTE (2017): *Bibliotecas públicas españolas en cifras*, Madrid, Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.
- MOULIN, R. (1997): *L'Artiste, l'institution et le marché*, París, Flammarion.
- NIETO, J. (2015): «Saqueo en la ópera de Valencia: la gerente cobró 508.000 € en comisiones», *El Mundo*, 13-01-2015, p. 76.
- NOVELL, N. i J. SORRIBES (2017): *Nou viatge pel País Valencià, València*, PUV.
- RIUS ULLDEMOLINS, J.; A. RODRÍGUEZ MORATÓ i S. MARTÍNEZ ILLA (2012): «El sistema de la política cultural en Catalunya: un proceso inacabado de articulación y racionalización», *Revista de Investigaciones Políticas y Sociológicas*, 11(3), pp. 31-173.
- RIUS ULLDEMOLINS, J.; V. FLOR MORENO i I. M. HERNÁNDEZ (2017): «The dark side of cultural policy: economic and political instrumentalisation, white elephants, and corruption in Valencian cultural institutions», *International Journal of Cultural Policy*, pp. 1-16.
- RIUS ULLDEMOLINS, J.; I. M. HERNÁNDEZ i F. TORRES (2016): «Urban Development and Cultural Policy 'White Elephants': Barcelona and Valencia», *European Planning Studies*, 24(1), pp. 61-75.
- RIUS ULLDEMOLINS, J. i S. MARTÍNEZ ILLA (2016): «El sistema de la política cultural del Estado de las autonomías: entre la articulación, la concurrencia y el clientelismo», a J. Rius Ulldemolins i J. A. Rubio Arostegui (eds.), *Treinta años de políticas culturales en España. Participación cultural, gobernanza territorial e industrias culturales*, València, Publicacions de la Universitat de València, pp. 108-123.
- RIUS ULLDEMOLINS, J. i M. V. SÁNCHEZ (2015): «Modelo Barcelona y política cultural: usos y abusos de la cultura por parte de un modelo emprendedor de desarrollo local», *EURE*, 41(122), pp. 101-123.
- SUBIRATS, J.; N. BARBIERI i A. PARTAL (2010): «El retorn social de les polítiques culturals: de l'impacte social al valor públic», *Quaderns d'Acció Social i Ciutadania*, 10, pp. 18-24.
- ZALLO, R. (2011): *Análisis comparativo y tendencias de las políticas culturales de España, Cataluña y el País Vasco*, Madrid, Fundación Alternativas.